

การประชุมวิชาการและนำเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ ครั้งที่ 8
“ก้าวข้ามขอบเขตความรู้สู่การเปลี่ยนแปลงและพัฒนาอย่างยั่งยืน”
วันที่ 23 พฤษภาคม พ.ศ. 2568

สุขภาวะทางเศรษฐกิจและสังคมของคนจนเมืองในช่วงการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส COVID-19: ปัญหา และโอกาสของคนจนเมืองในอำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

The Socio-economic well-being of Urban Poor During The COVID-19: Problems and
Prospects of Urban Poor in Muang District, Chiang Mai Province

ศิวกร แก้วก่า

นักศึกษาปริญญาโท สาขาการพัฒนาระหว่างประเทศ สำนักวิชานวัตกรรมสังคม มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง

E-mail: 6452301005@lamduan.mfu.ac.th

ธนิกุล จันทรา

อาจารย์ประจำสำนักวิชานวัตกรรมสังคม สาขาการพัฒนาระหว่างประเทศ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง

E-mail: Thanikun.cha@mfu.ac.th*

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้ศึกษาความท้าทายด้านสุขภาวะทางเศรษฐกิจและสังคมของคนจนเมืองในเขตอำเภอเมืองจังหวัดเชียงใหม่ ระหว่างการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน ระหว่างการวิเคราะห์เอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึก พบว่าคนจนเมืองประสบปัญหาการขาดรายได้ การตกงาน และการเข้าถึงความช่วยเหลือจากภาครัฐที่จำกัด อันเนื่องมาจากการเข้าถึงเทคโนโลยีและการลงทะเบียนที่ซับซ้อน อีกทั้งยังต้องเผชิญกับปัญหาด้านสังคม เช่น ความยากลำบากในการดำรงชีวิตและการเข้าถึงบริการสุขภาพที่ไม่เพียงพอ งานวิจัยได้นำแนวคิดเรื่องการขยายตัวของเมือง ความครอบคลุมทางสังคม และเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนข้อที่ 11 เมืองและชุมชนที่ยั่งยืน มาใช้ในการวิเคราะห์ปัญหาและเสนอแนวทางเชิงนโยบาย เพื่อเสริมสร้างความยั่งยืนและความเท่าเทียมในบริบทของเมืองที่กำลังเติบโตอย่างรวดเร็ว

คำสำคัญ: คนจนเมือง, สุขภาวะทางเศรษฐกิจและสังคม, โควิด-19

Abstract

This research examines the challenges to the socio-economic well-being of the urban poor in Muang District, Chiang Mai Province, during the COVID-19 pandemic. A mixed-method approach was employed, combining documentary research and in-depth interviews. The findings reveal that the urban poor faced loss of income, unemployment, and limited access to government assistance due to technological barriers and complex registration processes. Additionally, they experienced various social challenges, including difficulties in maintaining livelihood and inadequate access to healthcare services. The study applies the concepts of urbanization, social inclusion, and Sustainable Development Goal 11 sustainable cities and communities to analyze these issues and propose policy recommendations. These aims to promote sustainability and equity within the context of rapidly growing urban areas.

บทนำ

ความเป็นเมืองและความยากจนในเมือง (Urbanization and Urban Poverty) กระบวนการความเป็นเมืองเป็นปรากฏการณ์ระดับโลกที่ส่งผลต่อโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของสังคมสมัยใหม่ การขยายตัวของเมืองก่อให้เกิดโอกาสด้านการจ้างงาน การเข้าถึงบริการ และการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน (Seto, Güneralp, และ Hutya, 2012) อย่างไรก็ตาม ความเป็นเมืองก็ส่งผลให้เกิดการกีดกันทางสังคมและการกระจุกตัวของความยากจนในพื้นที่เมือง โดย Chen และ Ravallion (2007) ระบุว่าความเป็นเมืองนำไปสู่การเกิดสลัมและการขาดโอกาสในการเข้าถึงบริการขั้นพื้นฐาน ขณะที่ข้อมูลของ Davis (2006) ชี้ว่าชุมชนแออัดในประเทศกำลังพัฒนาเป็นผลผลิตของความเป็นเมืองแบบไม่มีการวางแผน ซึ่งส่งผลให้เกิดคนจนเมืองขึ้นมาในพื้นที่เมืองที่เต็มไปด้วยการพัฒนาทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม

การมาถึงของการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส COVID-19 ได้สร้างผลกระทบทั้งด้านสุขภาพและเศรษฐกิจในวงกว้าง ไม่เว้นแม้แต่ในเขตเมืองซึ่งมีอัตราการเจริญทางเศรษฐกิจสูง อย่างไรก็ตาม แม้ว่าความเป็นเมืองจะช่วยให้ประชากรที่อาศัยอยู่มีโอกาสที่ดีกว่าในการเข้าถึงสวัสดิการภาครัฐและการรักษาในช่วงเกิดการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส COVID-19 หากแต่ในความเป็นจริงนั้น การเข้าถึงทรัพยากรและความช่วยเหลือไม่สามารถเป็นไปได้อย่างทั่วถึง เนื่องจากทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดในเวลานั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กลุ่มคนที่มีรายได้น้อยที่อาศัยอยู่ในชุมชนเมือง หรือที่เรียกว่ากลุ่มคนจนเมืองที่ไม่สามารถเข้าถึงสวัสดิการของรัฐได้อย่างทั่วถึง หรือประสบความยากลำบาก รวมถึง สภาพทางเศรษฐกิจที่มีรายได้น้อยและมีเพียงรายได้เพื่อค่าใช้จ่ายในแต่ละวัน ทำให้ไม่มีเงินออมเพื่อใช้จ่ายในยามฉุกเฉิน ทำให้เมื่อเกิดการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 จึงต้องเผชิญกับความยากลำบากเป็นอย่างมาก บทเรียนจากงานศึกษาของ Wasdani และ Prasad (2020) พบว่ามาตรการล็อกดาวน์ส่งผลกระทบต่อคนจนในสลัมอย่างรุนแรงเนื่องจากสภาพแวดล้อมที่แออัดและการพึ่งพารายได้รายวัน ในขณะที่ Martinez และ Short (2021) ชี้ว่า การปิดพื้นที่สาธารณะเป็นการลดโอกาสในการรวมกลุ่มทางสังคมของคนจนเมืองอย่างมีนัยสำคัญ แม้ในปัจจุบันที่สถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 คลี่คลายลงแล้ว หากแต่ คนจนเมืองจำนวนมากยังคงต้องเผชิญกับปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมที่ท้าทาย

จากปัญหาของคนจนเมืองที่กล่าวมาข้างต้น ในงานวิจัยชิ้นนี้นั้น ใช้กรณีศึกษาจังหวัดเชียงใหม่ เพื่อศึกษาถึงปัญหาของสภาวะทางเศรษฐกิจและสังคมของคนจนเมือง เนื่องจากในช่วงหลายปีที่ผ่านมา จังหวัดเชียงใหม่ได้รับผลกระทบจากการขยายของเขตเมืองเป็นอย่างมาก ทั้งที่ในด้านหนึ่งจะส่งผลดีต่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจ แต่การพัฒนานั้นก็มาสามารถส่งผลกระทบในทางลบและก่อให้เกิดปัญหาทางสังคมและความไม่เท่าเทียมเช่นกัน แม้จังหวัดเชียงใหม่จะมีจำนวนประชากรเป็นจำนวนมากที่มาตั้งถิ่นฐานในชุมชนเมืองจนกลายเป็นจังหวัดที่พื้นที่เมืองหนาแน่นเป็นอันดับสองรองจากกรุงเทพมหานครฯ (World Bank, 2015) แต่กลับเป็นจังหวัดที่มีประชากรยากจนเยอะมากที่สุดเป็นลำดับที่สองเช่นกัน (TPMA, 2022) บวกกับผลกระทบจากการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส COVID-19 ที่ทำให้สถานประกอบการหลาย ๆ แห่ง โดยเฉพาะกลุ่มธุรกิจด้านการท่องเที่ยวและบริการ ต้องปิดตัวลงทั้งแบบชั่วคราวและถาวร ซึ่งส่งผลกระทบต่อกลุ่มคนจนเมืองโดยตรงในด้านรายรับและความเป็นอยู่ เนื่องจากคนจนเมืองเหล่านี้ทำงานอยู่ในภาคอุตสาหกรรมบริการท่องเที่ยวเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งจังหวัดเชียงใหม่เป็นจังหวัดที่มีรายรับจากอุตสาหกรรมบริการท่องเที่ยวเป็นส่วนมากจึงส่งผลกระทบอย่างร้ายแรงต่อกลุ่มคนจนเมือง

งานวิจัยชิ้นนี้ จึงมีขึ้นเพื่อศึกษาถึงปัญหาและข้อท้าทายที่มีต่อสุขภาวะทางเศรษฐกิจและสังคมของคนจนเมืองในช่วงการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส COVID-19 ในอำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ โดยมุ่งเน้นไปที่กลุ่มผู้มีรายได้น้อย ที่อาศัยอยู่ในชุมชนเมือง งานวิจัยชิ้นนี้จะสามารถให้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับปัญหาและข้อท้าทายที่มีต่อสุขภาวะทางเศรษฐกิจและสังคมของคนจนเมืองและวิเคราะห์สาเหตุของปัญหาเพื่อแนะนำแนวทางการดำเนินนโยบายแก่หน่วยงานภาครัฐ ทั้งส่วนกลางและส่วนท้องถิ่น รวมถึงแนวทางสร้างความร่วมมือระหว่างรัฐบาล องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคประชาสังคม เพื่อนำไปสู่การการแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำและพัฒนาสุขภาวะทางเศรษฐกิจและสังคมของคนจนเมืองในจังหวัดเชียงใหม่ร่วมกัน

วัตถุประสงค์

งานวิจัยชิ้นนี้มีขึ้นเพื่อศึกษาถึงปัญหาและข้อท้าทายที่มีต่อสุขภาวะทางเศรษฐกิจและสังคมของคนจนเมืองในช่วงการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส COVID-19 ในอำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ

- 1) ศึกษาปัญหาและข้อท้าทายที่มีต่อสุขภาวะทางเศรษฐกิจและสังคมของคนจนเมืองในช่วงการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส COVID-19
- 2) เพื่อวิเคราะห์ต้นตอของปัญหาและข้อท้าทายต่อสุขภาวะทางเศรษฐกิจและสังคมของคนจนเมืองในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
- 3) เพื่อแนะนำแนวทางการดำเนินนโยบายเพื่อพัฒนาสุขภาวะทางเศรษฐกิจและสังคมของคนจนเมืองแก่หน่วยงานภาครัฐ ทั้งส่วนกลางและส่วนท้องถิ่น รวมถึงแนวทางสร้างความร่วมมือระหว่างรัฐบาล องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคประชาสังคม เพื่อลดความเหลื่อมล้ำและพัฒนาสุขภาวะทางเศรษฐกิจและสังคมของคนจนเมืองในจังหวัดเชียงใหม่ร่วมกัน

ขอบเขตงานวิจัย

การขยายเขตเมือง (Urbanization) เกิดผลกระทบทั้งทางบวกและทางลบต่อเศรษฐกิจและสังคมต่อประชาชนในเขตเมือง ในขณะที่เมืองยังคงเติบโตและประชากรเริ่มหนาแน่นขึ้น ปัญหาต่างๆ โดยเฉพาะเรื่องความเหลื่อมล้ำและความไม่เท่าเทียมก็มากขึ้นตามไปด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อประเทศไทยต้องเผชิญกับสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส COVID-19 ซึ่งได้สร้างความท้าทายที่มีความซับซ้อนและรุนแรงมากขึ้น โดยเฉพาะต่อกลุ่มคนจนเมือง และการเข้าถึงทรัพยากรและบริการขั้นพื้นฐาน ซึ่งส่งผลต่อปัญหาสุขภาวะทางเศรษฐกิจและสังคมของคนจนเมือง ในงานวิจัยชิ้นนี้นำแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยเฉพาะเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนตามกรอบขององค์การสหประชาชาติ เป้าหมายที่ 11 เมืองและชุมชนที่ยั่งยืน (SDG11: Sustainable Cities and Communities) มุ่งเน้นการจัดการกับความท้าทายของสุขภาวะทางเศรษฐกิจและสังคมของคนจนเมือง โดยมีเป้าหมายที่จะทำให้เมืองและชุมชนสามารถรองรับความต้องการของผู้คนได้อย่างเท่าเทียมเพื่อที่จะทำให้เกิดความครอบคลุมทางสังคม (Social Inclusion) ซึ่งมีความหมายว่าทุกคนสามารถเข้าถึงสวัสดิการและบริการขั้นพื้นฐานได้อย่างทั่วถึง ครอบคลุม และเท่าเทียม การออกนโยบาย (Policy Intervention) จึงเป็นกุญแจสำคัญของการแก้ปัญหาสุขภาวะทางเศรษฐกิจและสังคมของกลุ่มคนจนเมืองโดยการสร้างกรอบกฎหมายหรือการส่งเสริมให้เกิดความครอบคลุมทางสังคม (Social Inclusion) รวมทั้งการเข้าถึงชุมชน (Community Engagement) ที่สามารถปฏิบัติได้ในหลากหลายแนวทางทั้ง การให้ผู้นำชุมชนมี

ส่วนร่วมในการแผนการดำเนินนโยบาย หรือ การสร้างองค์กรโดยมีชุมชนเป็นฐานเพื่อจัดการปัญหาเฉพาะทาง
ที่ต้องใช้ความรู้ความเข้าใจต่อชุมชน

วิธีการดำเนินงานวิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีการเก็บข้อมูลในทั้งในรูปแบบการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และรูปแบบของการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยใช้แบบสอบถามปลายเปิด (Open-ended Question) กับผู้เข้าร่วมการวิจัย รวมถึงการอัดเสียงและบันทึกข้อมูลที่ได้รับอนุญาตจากผู้เข้าร่วมเป็นลายลักษณ์อักษร งานวิจัยชิ้นนี้จะคัดเลือกบุคลากรโดยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ซึ่งเป็นการเลือกกลุ่มตัวอย่างให้ตรงตามหลักเกณฑ์หรือจุดมุ่งหมายของผู้วิจัย ซึ่งกลุ่มเป้าหมายในที่นี้คือบุคลากรในภาครัฐ และภาคประชาสังคม ที่ทำงานเกี่ยวข้องโดยตรงกับสุขภาวะทางเศรษฐกิจและสังคมของคนจนเมืองในช่วงการแพร่ระบาดของ COVID- 19รวมถึงหัวหน้าชุมชนและคนจนเมืองที่อยู่ในพื้นที่ โดยมารายละเอียดดังนี้

1. ภาครัฐ
 - ข้าราชการ สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 2 คน
 - ข้าราชการ สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 2 คน
 - ข้าราชการ สำนักพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมภาคเหนือ จำนวน 2 คน
2. ภาคประชาสังคม
 - เจ้าหน้าที่ มูลนิธิการศึกษาเพื่อการพัฒนา จำนวน 2 คน
 - เจ้าหน้าที่ มูลนิธิกระเจิงเงา จำนวน 2 คน
3. ชุมชน
 - หัวหน้าชุมชน ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 2 คน
 - คนจนเมืองในพื้นที่ (ชุมชนละ 5 คน) จำนวน 10 คน

ผลการวิจัย

1. ข้อท้าทายด้านสังคมที่คนจนเมืองต้องเผชิญ

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มคนจนเมืองในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่เผชิญกับความท้าทายทางสังคมในหลายด้าน โดยเฉพาะในเรื่องของการเข้าถึงสิทธิความช่วยเหลือจากภาครัฐ ซึ่งมีอุปสรรคจากข้อจำกัดด้านเทคโนโลยี ความเข้าใจที่คลาดเคลื่อน และความรู้สึกว่าไม่ได้รับการเหลียวแลอย่างเท่าเทียมจากระบบราชการ ผู้ให้ข้อมูลบางราย เช่น แม่ค้าลอตเตอรี่ ระบุว่า แม้จะเคยได้ยินชื่อโครงการช่วยเหลืออย่าง "เราชนะ" หรือ "เราไม่ทิ้งกัน" แต่กลับไม่กล้าหรือไม่รู้วิธีการลงทะเบียน โดยหนึ่งในเหตุผลสำคัญคือ ไม่มีโทรศัพท์สมาร์ทโฟน และไม่คุ้นเคยกับระบบออนไลน์ ทำให้รู้สึกไม่แน่ใจว่าหากลงทะเบียนแล้วจะได้รับสิทธิ์จริงหรือไม่ ผู้ให้ข้อมูลอีกคนหนึ่งกล่าวว่า เคยได้ยินจากเพื่อนว่าโครงการเต็มแล้ว จึงตัดสินใจไม่พยายามลงทะเบียนโครงการใดเพิ่มเติม แม้ตนจะเดือดร้อนและอยู่ในเกณฑ์ที่น่าจะได้รับสิทธิ์ก็ตาม สถานการณ์เช่นนี้สะท้อนให้เห็นถึงความไม่มั่นใจในระบบราชการ และความรู้สึกว่าโครงการของรัฐเข้าถึงได้ยากและไม่โปร่งใส นอกจากนี้ยังมีความรู้สึกของการ ถูกทอดทิ้ง และ “ไม่ใช่เป้าหมายของนโยบาย” ซึ่งอาจ

ก่อให้เกิดความรู้สึกว่ารัฐไม่ได้ออกแบบนโยบายมาเพื่อช่วยเหลือกลุ่มคนแบบตนอย่างแท้จริง อีกหนึ่งประเด็นสำคัญคือ การพึ่งพาข่าวสารจากการบอกเล่าของคนรอบข้างมากกว่าการตรวจสอบจากแหล่งข้อมูลทางการ เช่น เว็บไซต์ภาครัฐหรือสื่อออนไลน์ที่มีความน่าเชื่อถือ ส่งผลให้เกิดความเข้าใจผิด เช่น เข้าใจผิดว่าไม่สามารถลงทะเบียนได้ หรือไม่รู้ว่าจะตนเองอยู่ในกลุ่มเป้าหมายที่ได้รับสิทธิ์ ซึ่งถือเป็นผลกระทบจากการขาดทักษะด้านดิจิทัล (digital literacy) การที่คนจนเมืองไม่มีความพร้อมด้านเทคโนโลยี ไม่เพียงแต่ทำให้พลาดโอกาสในการเข้าถึงสวัสดิการ แต่ยังทำให้เกิดความรู้สึกด้อยโอกาส ถูกกีดกัน และถูกเลือกปฏิบัติทางสังคมที่อาจนำไปสู่การไม่กล้ามีส่วนร่วมกับโครงการของภาครัฐในอนาคต

2. ข้อท้าทายด้านเศรษฐกิจที่คนจนเมืองต้องเผชิญ

ในช่วงที่เกิดการระบาดของโรคโควิด-19 คนจนเมืองในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ต้องเผชิญกับผลกระทบทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรง โดยเฉพาะกลุ่มแรงงานนอกระบบ ผู้ค้ารายย่อย และผู้ประกอบการอาชีพอิสระ ซึ่งส่วนใหญ่ขาดหลักประกันด้านรายได้ ไม่มีประกันสังคมหรือเงินชดเชยรายได้เมื่อไม่สามารถประกอบอาชีพได้

จากการสัมภาษณ์ พบว่า คนจนเมืองจำนวนมากทำงานในอาชีพที่ต้องพึ่งพาการสัญจรของผู้คน เช่น การขายอาหารริมทาง การขายลอตเตอรี่ และการค้าขายขนาดเล็ก ซึ่งการบังคับใช้มาตรการล็อกดาวน์ การจำกัดเวลาเปิด-ปิดร้าน และการลดจำนวนผู้คนในพื้นที่สาธารณะ ส่งผลให้รายได้ของผู้ประกอบการอาชีพเหล่านี้ลดลงอย่างมีนัยสำคัญ หรือถึงขั้นไม่มีรายได้เลยในบางช่วง ตัวอย่างเช่น “ผู้ให้ข้อมูล C” ซึ่งขายหมูปิ้งริมทาง เล่าว่าโดยปกติแล้วสามารถขายของหมดภายในช่วงเช้าทุกวัน แต่หลังเกิดโควิด-19 ลูกค้าลดลงเหลือเพียงวันละ 1-2 คน แม้จะเปิดร้านตั้งแต่เช้าจนถึงเที่ยง รายได้ที่ลดลงอย่างต่อเนื่องทำให้เธอตัดสินใจปิดร้านชั่วคราว ในทำนองเดียวกัน “ผู้ให้ข้อมูล D” ซึ่งขายอาหารอยู่ใกล้กับ “ผู้ให้ข้อมูล C” ก็ประสบปัญหาคล้ายกัน เขาระบุว่าในบางวันไม่มีลูกค้าเลยแม้แต่คนเดียว และยังต้องเสียต้นทุนในการเตรียมอาหาร ทำให้ตัดสินใจหยุดขายชั่วคราวเช่นกัน อีกกรณีหนึ่งคือ “ผู้ให้ข้อมูล E” ซึ่งเป็นเจ้าของร้านขายของชำขนาดเล็ก เธอเล่าว่า แม้ร้านจะสามารถเปิดได้ในช่วงโควิด-19 แต่ยอดขายลดลงจนแทบไม่คุ้มค่ากับต้นทุน โดยเฉพาะค่าไฟฟ้าสำหรับตู้แช่สินค้า เธอจึงต้องปิดร้านในบางช่วงและใช้เงินเก็บส่วนตัวในการดูแลครอบครัว ถึงแม้ว่ารัฐบาลจะมีโครงการช่วยเหลือ เช่น “คนละครึ่ง” ซึ่งช่วยกระตุ้นยอดขายบางส่วนให้ดีขึ้น แต่ก็พบว่า โครงการช่วยเหลือดังกล่าวไม่สามารถตอบโจทย์ผู้ค้าทั้งหมดได้ เนื่องจากผู้ประกอบการบางรายไม่มีลูกค้าใช้สิทธิ หรือพบปัญหาในการรับเงินจากระบบล่าช้า ซึ่งส่งผลต่อการหมุนเวียนของกระแสเงินสด อีกประเด็นที่พบได้ชัดคือ หลายคนต้องใช้เงินเก็บออมเพื่อดำรงชีวิต นอกจากนี้ยังพบว่า ต้นทุนแฝงที่เกิดขึ้นจากการปรับตัวให้สอดคล้องกับมาตรการด้านสาธารณสุข เช่น การจัดหาหน้ากากอนามัย หรือแอลกอฮอล์ล้างมือ ทำให้ผู้ค้าต้องแบกรับภาระเพิ่มเติม ขณะเดียวกันก็ยังไม่แน่ใจว่าจะได้รับความไว้วางใจจากลูกค้าหรือไม่แม้จะดำเนินการตามข้อบังคับด้านสุขภาพในช่วงการระบาดอย่างเคร่งครัด ส่งผลให้เกิดความไม่แน่นอนและความกดดันทางจิตใจ

สุดท้าย คนจนเมืองจำนวนหนึ่งแม้จะสามารถลงทะเบียนรับความช่วยเหลือจากภาครัฐได้ เช่น โครงการ “เราชนะ” หรือ “เราไม่ทิ้งกัน” แต่ก็ยังพบว่าจำนวนเงินที่ได้รับไม่เพียงพอสำหรับการดำรงชีพระยะยาว โดยเฉพาะในช่วงที่ไม่มีรายได้เลยเป็นเวลาหลายเดือน รวมถึงการคัดกรองบุคคลที่สามารถได้รับโครงการช่วยเหลือเยียวยาจากภาครัฐที่คลุมเครือ เฉพาะกลุ่ม และเน้นการลงทะเบียนผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ส่งผลให้คนจนเมืองยังคงเผชิญกับความเปราะบางทางเศรษฐกิจในช่วงเวลาที่ต้องการความช่วยเหลือจากภาครัฐมากที่สุด

อภิปรายผล

คนจนเมืองส่วนใหญ่มีลักษณะการประกอบอาชีพที่ไม่มั่นคง ขาดหลักประกันทางสังคม และพึ่งพา รายได้แบบวันต่อวัน เมื่อเกิดวิกฤตอย่างโรคระบาด โครงสร้างเศรษฐกิจของกลุ่มนี้จึงพังทลายอย่างรวดเร็ว สอดคล้องกับแนวคิดของ ADB (2014) ที่อธิบายว่า ความยากจนในเมืองมีลักษณะซับซ้อน หลายมิติ และสัมพันธ์กับการเข้าถึงบริการพื้นฐาน เช่น รายได้ ที่อยู่อาศัย และสวัสดิการสังคม โดยเฉพาะในกลุ่มคนจน เมืองที่โดยส่วนมากไม่มีหลักประกันเมื่อเกิดวิกฤตเนื่องจากกลไกการพึ่งพาในระดับชุมชนมีจำกัด และรายได้มีความผันผวนสูง ผู้ให้ข้อมูลหลายรายต้องหยุดการค้าขาย ปิดร้าน หรือย้ายกลับภูมิลำเนาเดิม ซึ่งสะท้อนว่าคนจนเมืองไม่มีระบบรองรับหรือเงินสำรองเพียงพอที่จะดำรงชีวิตในเมืองในช่วงเวลาวิกฤต ส่งผลกระทบต่อทั้ง ปัจจัยยังชีพ สุขภาพจิต และความมั่นคงของครอบครัวในระยะยาว นอกจากนี้การออกแบบนโยบายของรัฐ ในช่วงวิกฤตโควิด-19 ส่วนใหญ่ดำเนินการผ่านช่องทางออนไลน์ แม้จะมีจุดมุ่งหมายที่ดี แต่กลับทำให้กลุ่มคนจนเมืองที่ขาดอุปกรณ์และทักษะด้านดิจิทัล ไม่สามารถเข้าถึงสิทธิที่ควรได้รับได้อย่างเท่าเทียม ผู้ให้ข้อมูลบางรายไม่มีสมาร์ตโฟน บางรายไม่มั่นใจในขั้นตอน บางรายเข้าใจผิดว่าโครงการสิ้นสุดแล้วหรือสงวนสิทธิไว้เฉพาะบางกลุ่มเท่านั้น ซึ่งสะท้อนถึงความล้มเหลวในการสื่อสารเชิงนโยบาย และการออกแบบระบบที่ไม่ได้ตั้งอยู่บนฐานความเข้าใจชีวิตจริงของคนจนเมือง ประเด็นนี้สอดคล้องกับรายงานของ Thailand Science Research and Innovation (TSRI, 2020) ที่ระบุว่า คนจนเมืองเพียง 6.47% เท่านั้นที่มีโทรศัพท์มือถือแบบสมาร์ตโฟน และเข้าถึงอินเทอร์เน็ตอย่างต่อเนื่อง แม้ภาครัฐจะมีเจตนาดีในการออกนโยบายช่วยเหลือ แต่ผลการศึกษาี้แสดงให้เห็นว่าคนจนเมืองจำนวนหนึ่งรู้สึก “รัฐไม่ได้มองเห็นพวกเขา” หรือ “ไม่ได้อยู่ในกลุ่มเป้าหมายของนโยบาย” ความรู้สึกนี้ส่งผลต่อระดับความไว้วางใจในภาครัฐ และความร่วมมือในการดำเนิน สิ่งนี้สอดคล้องกับแนวคิดเรื่อง การครอบคลุมทางสังคม (Social Inclusion) ที่หมายถึงกระบวนการที่ทำให้บุคคลที่อยู่ในภาวะเปราะบางสามารถมีส่วนร่วมอย่างเสมอภาคในกระบวนการออกนโยบายและเข้าถึงผลประโยชน์ของเมืองอย่างเป็นธรรม(United Nations, 2016; Jones, 2011)

นอกจากนี้ เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนข้อที่ 11 (Sustainable Development Goal 11) โดย United Nations (2015) มีเป้าหมายเพื่อ “ทำให้เมืองและถิ่นฐานมนุษย์มีความปลอดภัย ยั่งยืน ครอบคลุม และสามารถรับมือกับความเปลี่ยนแปลงได้” ซึ่งเป็นเป้าหมายที่สอดคล้องอย่างยิ่งกับบริบทของคนจนเมืองในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ โดยเฉพาะในช่วงการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ที่เผยให้เห็นช่องว่างทางโครงสร้าง ระบบสวัสดิการ และความเปราะบางของกลุ่มประชากรในเขตเมือง SDG 11 เน้นย้ำถึงความสำคัญของ การวางผังเมืองที่ครอบคลุมและเท่าเทียม ซึ่งต้องส่งเสริมให้ทุกคน โดยเฉพาะกลุ่มเปราะบาง เช่น คนจนเมือง มีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาเมืองและเข้าถึงทรัพยากรอย่างเท่าเทียม อย่างไรก็ตาม จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลในวิจัย พบว่าคนจนเมืองไม่ได้มีส่วนร่วมในการออกแบบนโยบายใด ๆ เลยในช่วงวิกฤตพวกเขาเป็นเพียง “ผู้รับความช่วยเหลือ” ซึ่งไม่ได้สะท้อนหลักการของการมีส่วนร่วมตามเป้าหมาย SDG 11 โดยที่ SDG 11 มีนัยสำคัญต่อคนจนเมือง เนื่องจากเน้นการลดความเหลื่อมล้ำ การเข้าถึงที่อยู่อาศัยและบริการขั้นพื้นฐานอย่างเท่าเทียม รวมถึงการสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจ (United Nations, 2015; Garg & Rani, 2018) เพื่อให้คนจนเมืองสามารถ “เป็นส่วนหนึ่งของเมือง” อย่างแท้จริง ไม่ใช่แค่การอยู่อาศัยทางกายภาพเท่านั้น

เอกสารอ้างอิง

- Thailand Science Research and Innovation (TSRI). (2020). รายงานการเข้าถึงเทคโนโลยีของคนไร้บ้าน และคนจนเมืองในช่วงโควิด-19. สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ.
- ADB. (2014). Urban poverty in Asia. Asian Development Bank. <https://www.adb.org/publications/urban-poverty-asia>
- Chen, S., & Ravallion, M. (2007). Absolute poverty measures for the developing world, 1981-2004. *The World Bank Economic Review*, 21(2), 163-185.
- Davis, D. (2006). The urbanization of poverty. International Institute for Environment and Development.
- Garg, H., & Rani, M. (2018). Sustainable cities: A review of literature. *Journal of Cleaner Production*, 195, 537-548.
- Jones, M. (2010). Inclusion, Social Inclusion And Participation. In Brill | Nijhoff eBooks (pp. 57-82). <https://doi.org/10.1163/ej.9789004189508.i-552.24>
- Seto, K. C., Güneralp, B., & Hutyra, L. R. (2012). Global forecasts of urban expansion to 2030 and direct impacts on biodiversity and carbon pools. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 109(40), 16083-16088. <https://doi.org/10.1073/pnas.1211658109>
- Thai People Map and Analytics Platform. (2024, August 20). Overview of targeted poor people in 2022. Thai People Map and Analytics Platform. <https://www.tpmmap.in.th/2565/50>
- United Nations. 2015. Transforming our world: The 2030 Agenda for Sustainable Development. Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015
- United Nations. (2016). World Social Report 2016: Leaving No One Behind - The Imperative of Inclusive Development. Department of Economic and Social Affairs, United Nations
- Wasdani, K. P., & Prasad, A. (2020). The impossibility of social distancing among the urban poor: The case of an Indian slum in the times of covid-19. *Local Environment*, 25(5), 414-418.
- World Bank. (2015). Urbanization in Thailand is dominated by the Bangkok urban area. A Sourcebook for Poverty Reduction Strategies.